इस्लाम का तसव्वुरे इल्म

(सूरह अलक की रौशनी में)

शैखुल इस्लाम

डॉ. मुहम्मद ताहिरुल क़ादरी

मिन्हाज पब्लिकेशंस इण्डिया

नेपाली अनुवाद

नुर मोहम्मद अन्सारी

नेपाल मुस्लिम शान्ति समाज

इस्लाम का तसव्वुरे इल्म शैखुल इस्लाम डॉ. मुहम्मद ताहिरुल कादरी

जेरे इहतिमाम : **सय्यद नादे अली हसन अली चिश्ती वडोदरा (गुजरात)**

नेपाली अनुवाद : **नुर मोहम्मद अन्सारी**

नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका वडा नं २२-बाँके

ब-खत्ते नेपाली अनुवाद : **१अप्रेल २०२४**

नोट : शैखुल इस्लाम डॉ. मुहम्मद ताहिरुल कादरी की तसानीफ और खुत्वात व लैक्वर्स की कैसेट्स और सोडोज़ से हासिल होने वाली जुम्ला आमदनी उनकी तरफ से हमेशा के लिये तहरीके मिन्हाजुल कुरआन के लिये बफ है। (डायरेक्टर मिन्हाजुल कुरआन पब्लिकेशंस) और नेपाली अनुवाद नेपाल मुस्लिम शान्ति समाज

مولای ما سرد اما ابدا على حبينا الخلق كلهم

محمد سالي الكونين التقلين

والفريقينم عزوم عجم

اللہم صل على سينا ومولانا محمد و على الوصحبه بارالعمر

फेहरिस्त

२२. एक गलत फहमी का इज़ाला	
२३.कुरआने मजीद और दीगर उलूम में फर्क	
२४.एक लतीफ हकीकृत	
२५. 4. नतीजए इल्म	
२६. एहसासे इज्ज़ो इन्किसार	
२७. एहसासे बरतरी का ख़ातिमा	
२८. इज़्हारे लाइल्मी ही इल्म की पहचान है	
२९.सय्यदना सिद्दीके अकबर और इल्म की तारीफ	
३०.एक लम्हए फिक्रिया	
३१.मर्तबए इल्मे नुबुव्वत	
३२. झुकना ही बलन्दी की पहचान है	
३३. 5. ज़रीअए इल्म	
३४.(1) हवासे ख़म्सा ज़ाहिरी	
३५.(2) अक़्ल और हवासे ख़म्सा बातिनी	
३६.(3) विज्दान (Ecstasy)	
३७.(4) वहिये इलाही	
३८. 6. हद्दे इल्म या वुस्अते इल्म	

بسم الله الرحمن الرحيم

सुरु अल्लाहको नामबाट जो दयालु र कृपालु हुन

अर्जे मुरत्तिब

इस्लाम एक सरल प्रकृति र जीवनको(Complete code of Life) पूर्ण संहिता हो, यसको विश्वव्यापी शिक्षाहरू स्थायी र स्थायी छन्। कुरान स्वर्गीय मार्गदर्शनको अन्तिम स्रोत र नयाँ मानवको मार्गदर्शनको लागि अन्तिम प्रेरित पुस्तक हो। यो यस्तो प्रकाशको धरहरा हो जसले जीवनको हरेक कुनालाई समयको अन्त्यसम्म उज्यालो बनाइरहनेछ। पैगम्बरका शब्दहरू अन्ततः सर्वशक्तिमानको अन्तिम सासमा प्रकट भएका थिए, पवित्र अगमवक्ताको मुखबाट जारी गरिएको थियो र तपाईंको जीवनकाल पवित्र कुरानको व्यावहारिक व्याख्या हो, त्यसैले क्राउन पैगम्बरलाई जीवित कुरान पनि भनिन्छ। कुरान र साहिब कुरान सबै ज्ञानको स्रोत हो।

रोशनी ज्ञानको जमालियाती तफसीरको नाम हो। पैगम्बर मोहम्मदले भन्नुभयो, "मलाई मुस्लिम भएर पठाइएको छ। यो पनि रिसाअलत बिना कुरान पढाउन सम्भव छैन भन्ने वास्तविकता तर्फ हास्यास्पद र बलियो संकेत हो। हुजुर रहमत आलमले प्रार्थना गरे गुजर गिरोहमा बस्नुको सट्टा ज्ञानको ज्योति पाएका र ज्ञानको ज्योति बाँड्नेहरूमा बस्न रुचाउँथे । पैगम्बर अकरमले आफ्ना साथीहरूलाई सम्बोधन गर्दै भन्नुभयो: एक आलिमको सद्गुण आबिदमा यस्तो हुन्छ, जसरी मेरो पुण्य तिमीहरूमध्ये धेरैमा छ। (जमिउत्तिरमिजी, अब्वाबुल इल्न, २:९३)

पैगम्बरले ज्ञानको लागि चीन जाने निर्देशन दिएका छौ :-

चीन जानु परे पनि ज्ञान हासिल गर। (जामुअ बयानुल इल्मी व फलिही, १:७)

गाजवे-बद्रको अवसरमा मदिनालाई आर्थिक सहयोगको खाँचो थियो। युद्ध कैदीहरूबाट ठूलो फिरौती लिन सकिन्थ्यो तर हुजुरले फारुगे इल्मको आन्दोलन सुरु गर्दा दस मुस्लिमलाई लेख्न र पढ्न सिकाउने कैदीलाई बिना फिरौती रिहा गरिने बताए। पहिलो दर्सगाहको निर्माण मस्जिद नबावीमा अशब-ए-सुफाको मञ्चको आधारशिला राखेर कार्यान्वयन गरिएको थियो।

इस्लामले नमाज, रोजा, हज र जकातलाई फराजको दर्जा दिएको भएसँगै ज्ञान प्राप्तिलाई पनि फराजमा समावेश गरेको छ र यसमा महिला र पुरुषबीच कुनै भेदभाव छैन ।

ज्ञान प्राप्त गर्नु प्रत्येक मुस्लिमको कर्तव्य हो।

(जामीउल मसानिद, १:३३) (जामीअ बयानुल इल्मी वा फलिही, १:७)

इब्न आदममा इस्लाम मानव जीवनको रक्षक हो त्यहाँ कुनै भिन्नताको परम्परा छैन, न अरबीलाई अजमी (Non- Arab Person) माथि र अजमीलाई अरबी माथि कुनै प्रकारको श्रेष्ठता छ । न गोरोमाथि कालोलाई कुनै प्रकारको श्रेष्ठता छ। अशबेह रसूलमा सलमान फारसी र बिलाल हब्शी पनि छन्। मक्का विजयको समयमा, बिलाललाई काबाको छतमा चढेर अजान दिने अनुमति दिइएको छ। क्रोधित कुरैशहरूले बिलाललाई आफ्नो नेता भन्छन्, तर पैगम्बरले ज्ञानको गुणलाई उजागर गर्दै भने , अज्ञानता, विद्वान र अज्ञानी बीचको भिन्नता भन्दै, समानताको ग्यारेन्टी गरिएको थियो, एक अशिक्षित व्यक्तिमा एक विद्वान व्यक्तिको श्रेष्ठता थियो, र ज्ञान र धार्मिकतालाई बहुमूल्य गुणको दर्जा दिइएको थियो। ज्ञानले मानिस र जनावरमा फरक पार्छ। ज्ञानले मात्र मानिसलाई राम्रो आचरण राख्ने सीप दिन्छ।

पुण्यको आधार ज्ञान, धर्म र परोपकार हो,

खाकीजस्तो मान्छे बनाउनु नै सीप हो ।

सहिफा इन्क्लाबमा अनगिन्ती पदहरूले पवित्र ज्ञानको गुणहरू वर्णन गर्दछ। यस बाहेक, ज्ञानको गुणको बारेमा सयौं आहादीसहरू छन्। हाम्रा सलाफले पैगम्बरदेखि खुल्लाफा रशिदीनसम्म र त्यसपछि आउने शताब्दीहरूमा ज्ञानको क्षेत्रमा गरेको कामको उदाहरण प्रस्तुत गर्न इतिहास असक्षम छ। त्यतिबेला कुर्तुबाको जगबाट ज्ञान र प्रतिभाका किरणहरू फुटेर विश्वलाई उज्यालो बनाउँदै गर्दा युरोप अन्धकारबाट(Darkages) गुज्रिरहेको थियो । सुकुते बगदादको समयमा टाटारहरूको बर्बरताले टाइग्रिसको(दजला) पानी रातो भएको थियो र कुतुब खानोहरूले नदीलाई चिसो पार्ने कारण कालो भएको थियो। आज हाम्रा विद्वानहरू युरोपका पुस्तकालयहरूको रत्न बनेका छन्। यद्यपि मगरेब कपटीहरूले उनको अंग्रेजी क्यालेन्डरलाई वैज्ञानिक पाखण्ड र काल्पनिक गलत धारणाहरूले भरिदिए पनि, उसको सबै घृणाको बाबजुद, उसले हाम्रो डेनिस जनताको महानता र उनीहरूको बौद्धिक बुद्धिको कदर गर्न सकेन। (मुस्लिमहरूको ज्ञानको बारेमा जानकारीको लागि, प्रोफेसर डा. मुहम्मद ताहिरुल कादरीको शोहरा अफाक तस्नीफ मुकद्दमा सीरातुल रसुलको बाब शासुम पढ्न सकिन्छ।)

हाम्रो धर्म महान ज्ञान संग आशीर्वादित छ, हाम्रो अगमवक्ता सबैभन्दा अद्भुत छ र हाम्रो मिति महान ज्ञान र उपलब्धिहरु को आमिन हो। हाम्रो ज्ञान जति कम र टाढा छ, हामी त्यही अज्ञानको अन्धकारमा डुबेका छौं। हाम्रो परम्परागत ज्ञान निष्क्रियताको खरानीमा गाडिसकेको छ । अज्ञानताको अन्धकारलाई हामीले आफ्नो भाग्य बनाएका छौं। इब्तिदा इल्म र अन्तिम इल्म भएको मुस्लिम उमाह अहिले अज्ञानीहरूको सूचीमा परेको छ र शिक्षा प्रणाली आलस्यको नर्कमा जलिरहेको छ । अज्ञानता नै हाम्रो सबैभन्दा ठूलो शत्रु हो भनेर हामीले बिर्सेका छौं। भौतिक र आध्यात्मिक उन्नतिको मार्गमा यो सबैभन्दा ठूलो बाधा हो। इस्लामको सम्पूर्ण संसारमा धार्मिक ज्ञानको शर्मनाक रूपमा कम छ, हाम्रो निन्दाको सबैभन्दा ठूलो कारण हाम्रो हातबाट ज्ञानको मशाल खोसिएको छ।

यस अवस्थालाई ध्यानमा राख्दै प्रख्यात असर, मुफकिरे इस्लाम, मुफस्सिरे कुरान, कायद-ए-इन्क्लाबका प्राध्यापक डाक्टर मुहम्मद ताहिरुल कादरीले समुदायको यस समस्याको वास्तविक निदान गरी ज्ञानको विकासका लागि बृहत योजना बनाएका छन् । । यो गैर-सरकारी (N.G.O.) स्तरमा सम्पूर्ण विश्वमा ज्ञान फैलाउने सबैभन्दा ठूलो परियोजना हो। काइदे तहरीकले आफ्नो कर्कुनानले हरेक नागरिक, हरेक सहर, हरेक सहर र हरेक देशको ज्ञानको दियो बाल्दै शुरी बेदारीलाई हरेक चोकको भाग्य बनाइरहेको छ । अज्ञानताको अन्धकार विरुद्ध खुला युद्ध सुरु भएको छ र यो हरेक सतहमा अज्ञानताको अन्धकार विरुद्ध औपचारिक जिहाद हो।

इस्लामको ज्ञानको अवधारणा एक बहुआयामी(Multi Dimensional) अस्तित्व हो। यो समाधि बहिरो भिखारी जस्तै छ जसको विवरण यति आकारको पुस्तकमा वर्णन गर्न असम्भव छ।समाधानका सबै पक्षहरूलाई संक्षिप्त रूपमा समेट्ने प्रयास गरिएको छ। जेरे नजर पेपरब्याक प्रोफेसर डा. मुहम्मद ताहिरुल कादरी द्वारा शीर्षकबाट रूपान्तरण गरिएको छ। यस शिर्षकमा तपाईले इस्लामको अवधारणा, ज्ञानको उद्देश्य, ज्ञानको नतिजा, र इस्लामको विस्तृत ज्ञानको बारेमा सुरा अल अलकको पहिलो पाँच श्लोकलाई उद्धृत गरी विस्तृत छलफल गर्नुभएको छ। यो कुरानिक दर्शन मुस्तफावी इन्कलाबको सार्वजनिक शिक्षा योजनाको आधारशिला हो।

नासिर इकबाल अधिवक्ता

ज्ञानको प्रशान्सा (इल्न की तारीफ)

फन्नी ऐतिबारबाट ज्ञानको विषय "ऐन लाम मीम" हो जसको अर्थ "जान्न" निम्नानुसार छ:

कुनै कुराको सत्यताको ज्ञान।

"कुनै कुरालाई उसको यथार्थ अनुसार जान्ने नाम नै ज्ञान हो।"

अर्थात्, ज्ञान एक मानसिक ज्ञान र धारणा हो जसमा संसार बाहिर अवस्थित वास्तविकतालाई थाहा हुन्छ। ज्ञान भन्नाले यस्तो ज्ञानलाई जनाउँछ जसमा महकूम र महकूम बिह समावेश छ र जसको मुतवाजी खारिजमा उल्लेख गरिएको यथार्थता छ, त्यसैले हामी भन्न सक्छौं कि प्रत्येक ज्ञान ज्ञान हुन सक्दैन, त्यसलाई जिया इल्म भनिन्छ। जुन कुल्ली र वुजुबी हो। र वर्तमान खारिज को सन्दर्भमा स्वास्थ्य को एक मुस्दाक हो।

रहस्यमय विज्ञान (अरकाने इल्न)

मुन्दर्जा बाला तारिफका अनुसार ज्ञानका स्तम्भहरूको संख्या चार छ ।

१. नाजिर (पर्यवेक्षक)

ज्ञानको बारेमा जान्न चाहने व्यक्तिलाई नाजिर भनिन्छ। यो विशेषाधिकार र हैसियत अशरफुल मख्लुकात अर्थात् हजरत मानवले प्राप्त गरेको हो। यसलाई मारुफ इस्तीलाहमा तालिबेह इल्म पनि भनिन्छ, अर्थात् कुनै कुरा जान्न खोज्ने विद्यार्थीलाई तालिबे इल्म भनिन्छ। ज्ञान एक बहिरा र गूंगा व्यक्ति हो।। कसैले पनि पूर्ण ज्ञान प्राप्त गरेको दाबी गर्न सक्दैन, तर ज्ञानको खोजी गर्ने व्यक्तिलाई आलिम भन्न सकिन्छ जब उसले केही जान्दछन्।

२.(मंजूर) स्वीकृत (वस्तु/Object)

ग्रहण त त्यो हो जसलाई थाहा छ। यसको अर्थ कुनै पनि वास्तविकता(Reality) हुन सक्छ, चाहे यसको बौद्धिक अस्तित्व होस् वा भौतिक। यी विशाल रंगहरू र तिनीहरूको भौतिक र गैर-भौतिक अस्तित्वहरू निश्चित रूपमा स्वीकृतिको स्थितिमा छन्।

३. अवलोकन क्षमता (इस्तिअदादे नजर/Observing Capability)

यसको तात्पर्य के हो भने, नाजिरले गरिरहेको अवलोकनमा केही थाहा पाउने कस्तो बुद्धि र अधिकार छ। यो ज्ञानको तेस्रो स्तम्भ हो। यदि मञ्जूर (जसको वास्तविकता जान्न जाँदैछ) हसी नुइयतको हो भने, नाजिरले खम्साको माध्यमबाट खम्साको अधिकार प्राप्त गर्नुपर्दछ ताकि उसले खम्साको माध्यमबाट त्यो कुरालाई आफ्नो पक्षमा लिन सक्छ। यसको विपरीत, यदि स्वीकार्य वस्तु 'अली नुइयत' को हो भने, नाजिरमा इस्तियादादा अली हुनु आवश्यक छ। यस सन्दर्भ बिना, बौद्धिक अभिप्रायको वस्तु दिमागमा आउन सम्भव छैन। यदि अनुमोदित वस्तु यस्तो छ कि त्यसको लागि बुद्धि आवश्यक छ भने, नाजिरसँग पनि त्यस्तै बुद्धि हुनुपर्छ। यी सुझावहरू बाहेक अम्बियाको लागि मात्र विशेष भएको उदाहरण पनि छ। यस इस्तियादबाट आम मानिस वञ्चित हुन सम्भव छैन, यो सल्लाह पूर्णतया ईश्वरको उपहार हो जुन अल्लाह रब्बुल इज्जतका दूत र दूतहरूबाट मुक्त छ।

4. वस्तुनिष्ठता / मन्जूरियत (Objectivity)

ज्ञानको सन्दूकको चौथो र अन्तिम भाग वस्तुनिष्ठता हो। यसको अर्थ के हो त्यो वास्तविकता र उद्देश्य हो जसलाई जान्न प्रयास गरिन्छ। यो वास्तविकताको लागि नाजिरको कुनै विशेष अधिकारबाट थाहा पाउन सक्षम हुनु आवश्यक छ।

सुराह अलकको प्रकाश मा तसव्वुरे इल्म

ज्ञानको प्रशंसा र यसका सिद्धान्तहरू वर्णन गरेपछि, हामी अब इस्लामको ज्ञानको अवधारणालाई सुरा अल-अलकको पहिलो पाँच पदहरूको व्याख्याको प्रकाशमा व्याख्या गर्छौं।

17 रमजानुल मुबारकको अवसरमा, जब जिब्राइल अमीन अक्दासमा परम पवित्र अगमवक्ताको सेवामा देखा पर्नुभयो, अल्लाह रब्बुल इज्जतले आफ्ना प्रियजनलाई यी शब्दहरूमा भने:

(हे हबीब!) आफ्नो पालनकर्ताको नाममा (सुरुवात) पढ्नुहोस् जसले (सबै कुरा) सृष्टि गर्नुभयो। उहाँले मानिसलाई (रहमे मदरमा) जौँक जस्तै अस्तित्वबाट सृष्टि गर्नुभयो। पढ, र तिम्रा पालनकर्ता अति शुभ हुनुहुन्छ जसले तिमीलाई कलमद्वारा (पढ्ने र लेख्ने) ज्ञान सिकाउनुभयो । जसले मानिसलाई (यसबाहेक) नजानेको कुरा सिकायो।

(अल अलक, ९४:१-५)

यी पाँच पवित्र श्लोक हुन् जसमा ज्ञानको सन्देश प्रकट भएको थियो। मानिसलाई केही थाहा भएन भने ज्ञान दिइयो, थाहा पाउन थाल्यो, अन्धकारबाट उज्यालोमा ल्याइयो । उसलाई दियो उज्यालो, उज्यालोको यात्राको नाम इल्मो अघाही । परम दयालु सर्वशक्तिमानको इच्छाद्वारा, ब्रह्माण्डका भगवान, मजकुरा बाला आयत मार्फत, व्यवस्थित रूपमा मानव जातिलाई आदमलाई एक सुसंगत रूपमा सिकाउनुभयो। उहाँले मानव मनमा आगोका अनगिन्ती दियो बाल्नु भयो। गारे हिराको बगैंचामा इस्लाम धर्मको पहिलो विद्यालय स्थापना भएको देखिन्छ । सैयदुल अम्बिया हजरत मुहम्मद मुस्तफालाई यस विद्यालयको वाहिद तालिबको ज्ञानको साथ आशीर्वाद दिइएको थियो र उस्ताद मुरब्बी स्वयं ब्रह्माण्डको सृष्टि भए। यदि हामीले पवित्र धर्मशास्त्रको सामग्री र जटिलताहरूको स्टक लिन्छौं र एक अमूर्त रूपरेखा तयार गर्छौं भने, वैज्ञानिक र नैतिक दृष्टिकोणबाट, तीन महत्त्वपूर्ण पक्षहरू आवश्यक छन्:

1. सृष्टिको अवधारणा / तसव्वुरे तख्लीक (Concept of Creation)

2. मानव सृष्टि / तख्लीके इन्सानी (Human Creation)

3. भगवानको भव्यता / अजमते रबुबियात (The Grandeur Of God)

मुन्डरजासँग सम्बन्धित विषयहरू हाम्रो बहसको विषय नभएकाले हाम्रा विषयहरू ज्ञानमा आधारित भएकाले यी श्लोकहरूमा हामी इस्लामको अवधारणाको ज्ञानसँग सम्बन्धित छ वटा विषयमा चर्चा गर्नेछौं।

दार्शनिक ज्ञानको छ चरणहरू

साइटका विभिन्न पक्षहरूलाई छ आयामहरू अन्तर्गत मूल्याङ्कन गरिनेछ।

१. इल्म / ज्ञान :-

यो हेर्न बाँकी छ कि ज्ञान के हो र यसको महत्व के हो?

२. वस्तुगत ज्ञान:

ज्ञान प्राप्त गर्नु किन महत्त्वपूर्ण छ र यसको उद्देश्य के हो?

३.. निसाबे ज्ञान

इस्लामको ज्ञानको अवधारणाको आधार के हो र इस्लामले यस मुद्दामा कुन आधारमा प्रकाश पार्छ?

४. परिणाम ज्ञान:

हुसुले इल्म र इक्तिबास शुर पछि ज्ञानको नतिजा के हुनुपर्छ?

५. ज्ञानका स्रोतहरू:

ज्ञानको स्रोत के हो, ज्ञानको आवश्यकताको संकेत के हो ?

६. हद्दे इल्म वा वुसाते इल्म:

ज्ञानको दायरा, दायरा वा दायरा कस्तो हुनुपर्छ ?

मुन्दरजा बाला उन्वानतको व्याख्या आयत मुबारकाको तअय्युनमा दिइएको छ। तिनीहरूको विवरण जैँलमा रेकर्ड गरिएको छ:

ज्ञानको अवधारणा र वस्तुहरू/ (Concept and Object of Knowledge)

यदि हामीले सुरा मुबारकाको पहिलो पदमा अलिकति ध्यान दियौं भने, हामीले थाहा पाउनेछौं कि यो सुरु हुने शब्द र वाक्यांशहरू पढाइसँग सम्बन्धित छन्। यस प्रारम्भको अर्थ भगवान्

जुल जलालले तहसील इल्मको आदेशको साथ आफ्नो मार्गदर्शन सुरु गरेका छन्, त्यसैले हुसुले इल्म पहिलो चरण हो जहाँबाट साँचो अगमवाणी सुरु हुन्छ। त्यसैगरी पाँचौं श्लोकको अन्तिम शब्दलाई हेर्दा पनि पैगम्बरको अन्त्य हुसुले इल्ममा भएको देखिन्छ । अगमवाणीको शुरुवात पनि ज्ञान हो र भविष्यवाणीको अन्त्य पनि ज्ञान हो भनी हामी विश्वस्त भई भन्न सक्छौं, विद्यमान सबै कुरा ज्ञानको दायराभित्र छ, त्यसैले यसले ज्ञानको वास्तविकतालाई स्पष्ट रूपमा प्रकट गर्दछ र पठन–लेखन, मार्गदर्शन आकाश। फारोगको लागि, कसैले हुसुले इल्मको महत्त्वको बारेमा बुझ्छ र अज्ञानताको अन्धकार विरुद्ध निरन्तर जिहादको लागि प्रेरणा पाउँछ।

कुन ज्ञानले विश्वासको प्रमाणपत्र पाउनेछ?

ज्ञान र शिक्षा भनेको साक्षरता (Literacy) मात्र होइन, अर्थात् अलिकति धेरै शिक्षा प्राप्त गर्नु वा विभिन्न पेशागत पक्षहरूमा अलिकति बढी ज्ञान प्राप्त गर्नु इत्यादि प्रतिष्ठाको स्वार्थी लक्ष्य होइन भन्ने कुरामा ध्यान दिनु पर्दछ । यो यति ठूलो उद्देश्य र अभिप्राय हो कि सम्पूर्ण ब्रह्माण्डमा ज्ञानको प्रभाव थोपायो, हामी भन्न सक्छौं कि यस ब्रह्माण्डमा कुनै पनि आत्मा छैन जसलाई ज्ञानले अस्वीकार गरेको छ। स्वर्ग र पृथ्वीको हरेक पक्ष ज्ञानमा छ, तर ध्यान दिन लायक कुरा यो हो कि पहिलो श्लोकमा यो ज्ञानको सन्दर्भमा वर्णन गरिएको यो जाँदैछ कि:

(हे हबीब!) आफ्नो पालनकर्ताको नाममा (सुरुवात) पढ।

(अल अलक, ९६:१)

अल्लाहले भन्नुभयो , कि मेरो प्यारो हबीब, अल्लाहको आशीर्वादले आफ्नो पढाइ सुरु गर्नुहोस्। यसबाट स्पष्ट हुन्छ कि अल्लाह सर्वशक्तिमानको नजरमा त्यो ज्ञानले मात्र स्वीकृति पाउनेछ जसको जग सर्वशक्तिमान ईश्वरको नामबाट सुरु हुन्छ, अर्थात् यस्तो ज्ञान जसको जग अल्लाहको नाममा राखिएको हुन्छ र जसमा इस्लामिक आस्था र दृष्टिकोणहरू स्थापित हुन्छन्। केन्द्रीय हैसियत (Central Status)प्राप्त गर्नुहोस्। यहाँ यो नियमको व्याख्या गर्न आवश्यक छ कि ज्ञान प्राप्त गर्नाले धार्मिक र आध्यात्मिक ज्ञानको सिद्धान्त मात्र होइन, सम्पूर्ण वैज्ञानिक ज्ञान पनि यसको दायरामा आउँछ। नवीनतम प्रविधि पनि ज्ञानको प्रभावमा आउँछ। इस्लामको इतिहासमा यो प्रष्ट छ कि मुस्लिम वैज्ञानिकहरूले वैज्ञानिक ज्ञानको जग बसालेर हजरत पैगम्बर मोहम्मदको आदेशलाई पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन गरे।

पैगम्बर मोहम्मदले भन्नुभयो:-

चीन जानु परे पनि ज्ञान हासिल गर। निस्सन्देह, ज्ञान प्राप्त गर्नु प्रत्येक मुस्लिमको कर्तव्य हो।

(जामे बयानुल इल्मी वा फलिही, १:

यससँगै ब्रह्माण्डका चित्रहरू पवित्र कुरानमा बारम्बार उल्लेख गरिएको छ। ब्रह्माण्डको यो यात्रा नवीनतम ज्ञानमा निपुणता बिना सम्भव छैन। यद्यपि, उलुमेमा जदिदाको अभ्यास पनि अल्लाहको खुशी र खुशी र विश्वास प्राप्त गर्नको लागि हुनुपर्छ।

इल्म और मारिफते इलाही

जुन ज्ञानको विकास अल्लाह रब्बुल इज्जतको पवित्र नामबाट सुरु हुनेछ र इस्लामिक आस्था र विचारहरूले प्रमुखता पाउनेछन्, त्यो ज्ञानद्वारा अल्लाह सर्वशक्तिमानको सहयोगले आशिष प्राप्त हुनेछ। तसर्थ, त्यो ज्ञानलाई नै साँचो अर्थमा ज्ञान भन्न सकिन्छ, जसले मानिसलाई आफ्नो सृष्टिकर्ताको नजिक ल्याउँछ, उसलाई अल्लाहको बारेमा सचेत गराउँछ, उसलाई उहाँको साँचो उपासना गराउँछ र उसलाई उहाँसम्म पुरयाउँछ र अन्ततः उसलाई उहाँको अन्त्यतिर लैजान्छ। उहाँको आदेशको कार्यान्वयनमा आदेश दिनुहोस्। बरु, यस्तो ज्ञान जसले भक्तलाई आफ्नो प्रभुबाट टाढा लैजान्छ, त्यो अल्लाहको नजिकको ज्ञान होइन। जदीद तरीन उलूम र जादिद तरीन वैज्ञानिक इन्किशाफतले वैज्ञानिक र व्यावहारिक दुवै पक्षबाट अजानलाई यसको सृष्टिको वास्तविकताको धेरै नजिक ल्याउँछ। खुला हृदय र दिमाग भएको वैज्ञानिक मौलिक रूपमा तौहिदको अनुयायी हो। ज्ञानको स्तुति भनेको 'जान्नु' हो, तर त्यही 'ज्ञान' ज्ञानको स्थितिमा पुग्छ जसबाट भगवानको कृपा प्राप्त हुन्छ र जो कुर्वे इलाहीको कृपा बन्छ।

अज्ञानता के हो ? (अज्ञान भनेको के हो? What is Ignorance)

अब प्रश्न उठ्छ कि अज्ञानता के हो ? के थाहा नहुनुलाई अज्ञान भनिन्छ ? हामीले देखेका छौं कि इस्लामको नजरमा, त्यो ज्ञान मात्र ज्ञान हो जसले व्यक्तिलाई उसको प्रभुको ज्ञान दिन्छ, त्यसैले त्यो ज्ञान जसले उसलाई ईश्वरबाट टाढा लैजान्छ र जो ईश्वरको निकटताको स्रोत बन्न सक्दैन, चेतावनी र ईश्वरको ज्ञान। र उहाँको ज्ञानको माध्यम हो यो ज्ञान होइन, वास्तवमा यो अज्ञानता हो। यदि कुनै व्यक्तिले सांसारिक मामिलामा अनगिन्ती उपाधि हासिल गरेको छ तर उसको ज्ञानले उसलाई अल्लाहको कृपाको लागि अपरिचित बनायो भने त्यो व्यक्ति विद्वान भए पनि अज्ञानी भनिन्छ र उसको ज्ञान ज्ञान नभई अज्ञानता हो। अबु जहललाई अबु जाहल भनिदैन किनकी

ऊ उनलाई पढ्न र लेख्न थाहा थिएन, बरु उस समयको मान्यता अनुसार शिक्षित व्यक्ति भनिन्थ्यो तर इस्लामको ज्ञानको अवधारणामा उनको ज्ञान ईश्वर प्राप्तिको माध्यम बन्न नसकेकोले अबु जहल भनिन्छ। , अल्लाह प्राप्त ज्ञान को शुरुवात हो।यो को सहायताले हुन्छ।

उद्देश्य अनुसार ज्ञान को वर्गीकरण

जब यो आधारभूत कुरा तय भइसकेको छ कि प्रत्येक ज्ञान जसले ईश्वरको ज्ञान ल्याउँछ, र ईश्वरको परिवारबाट आशीर्वाद दिन्छ, त्यो नै वास्तविक अर्थमा ज्ञान हो, तब यस विश्वासका साथ, जब हामी ज्ञानलाई विभाजन गर्नेछौं, तब मात्र इलमुल कुरान, इल्मुल हदीस, इलमुल फाइभ, इलमुल नहाव, इलमुस सरफ र इलमुत तसवुफ आदिलाई धार्मिक ज्ञान मात्र मानिने छैन तर हयातियत (जीवविज्ञान/ Biology), तबियत (भौतिकशास्त्र/Physics), नफ्सियत (मनोविज्ञान/Psychology), रसायन (रसायन/ Chemistry), राजनीति(Politics) , इम्रानियत (Sociology), समाजशास्त्र(Economics), तारीख (History) इतिहास, कानून(Law) आणविक प्रविधि(Nuclear Technology), कम्प्युटर विज्ञान(Computer Science) , व्यवस्थापन(Management), वाणिज्य(Commerce)र आमसञ्चार(Mass Communication) विषयलाई पनि धार्मिक विषयको श्रेणीमा समावेश गरिनेछ। सर्त एउटै हो कि यी विज्ञानहरूको शिक्षाको उद्देश्य अल्लाहको प्रसन्नता होस् र यी विज्ञानहरू मारिफते इलाहिया र कुर्वे इलाहीको माध्यम बन्नुपर्दछ, त्यसैले प्रत्येक व्यक्ति जसले आफ्नो ज्ञानको शिक्षा अल्लाहको नाममा सुरू गर्दछ र उसको उद्देश्य। ज्ञानद्वारा अल्लाहको सेवा गर्नु हो, यदि प्रसिद्धि प्राप्त गर्न चाहनुहुन्छ भने, संसारको जुनसुकै क्षेत्रमा, कुनै पनि वैभवमा, उसले ज्ञान प्राप्त गरिरहेको छ, उसलाई ईश्वरको अनुयायी भनिन्छ, ज्ञान किनभने यी सबै ज्ञानको प्रत्येक शाखामा छ। कुनै न कुनै तरिकाले भगवानको मद्दत। यसले निश्चित रूपमा कुनै न कुनै रूप राख्छ। आफ्नो अधिकारको खोजी भनेको ईश्वरको खोजी जस्तै हो। यदि एक व्यक्तिले सलीमको सल्लाह पालना गर्दछ

उहाँसँगै विश्वका अन्य भागमा पनि ज्ञानको क्षेत्रमा अगाडि बढ्नुभयो भने उहाँको ज्ञानको अन्त्य भगवानको आशिर्वादमा निर्भर हुने देखिन्छ । आफ्नो ज्ञानको यात्रामा, उसले अझ धेरै ज्ञान प्राप्त गर्न जारी राख्नेछ र बिस्तारै उहाँलाई ईश्वरको विश्वासयोग्यता, उहाँको सार्वभौमिकता, उहाँको दिव्य शक्ति र उहाँको महिमाका असंख्य पक्षहरू प्रकट गरिनेछ। तसर्थ, प्रत्येक मुअल्लीम र मुताअल्लीम, प्रत्येक गुरु र शिष्य, प्रत्येक गुरु र गुरु, जो शागल ज्ञानसँग सम्बन्धित छ, उनीहरूले यो जान्नु पर्छ कि उहाँ शिक्षाको क्षेत्रमा मात्र पाइला राख्दै हुनुहुन्छ किनभने उहाँको जीवनका यी केही दिनहरू प्राप्तिको लागि छन्। उसको संसारको वास्तविकता। मारिफात आफ्नो परिवार र त्यो जातिको लागि खाना पकाउने साधन साबित हुनुपर्छ।

ज्ञानको क्षेत्र खुला छ

ज्ञान एउटा महासागर हो जसको कुनै किनार छैन। ज्ञान भनेको प्रकाशको निरन्तर यात्राको नाम हो। यसलाई वर्णनको कुनै विशेष श्रेणीमा वर्गीकृत गर्न सकिँदैन। पहिलो श्लोकमा रहेको 'खल्क' शब्दको अर्थ र महत्वलाई हेर्दा यो प्रकाशको रूपमा स्पष्ट हुन्छ कि विशिष्ट ज्ञानको लागि ज्ञानको क्षेत्र छनोट गरिएको होइन, ज्ञानको क्षेत्र खुला राखिएको छ। इर्शाद खुदावन्दी हुन्:

(हे हबीब!) आफ्नो प्रभुको नाममा

(सुरु गर्दै) पढ्नुहोस्

सिर्जना गरिएको (सबै कुरा)।

(अल अलक, ९६:१)

यो पदमा कसले सृष्टि गरेको हो भनेर व्याख्या गरिएको छैन। कसले सृष्टि गर्यो भनियो भने संचित ज्ञानको सिमा तय हुन्छ। माथि भनिएझैं अल्लाह रब्बुल इज्जतले ज्ञानको क्षेत्र खुला राखेको छ। अया करीमामा 'खल्क' शब्दलाई मुत्तल्कन भनिएको छ र तख्लीकको वर्णन गर्ने सन्दर्भमा यो श्लोक मौन छ। यसको अर्थ भगवानले सृष्टि र विनाशको लागि कुनै दिशा निर्धारण गर्नुभएको छैन, त्यसैले यो निहित हुनेछ कि सृष्टिकर्ताले सबै कुरा सृष्टि गर्नुभएको हो। 'इक्रा' शब्दमा पनि यो यथार्थ झल्किएको छ, जन्मजातको कुनै अडान वा मत निर्धारण नभएकाले तहसील ज्ञानमा पनि सहमति छैन । ज्ञानको क्षेत्र खुला राखिएको छ। यस ब्रह्माण्डमा जे पनि छ अल्लाह रब्बुल इज्जतद्वारा सृष्टि गरिएको हो, त्यसैले मानिसले आफ्नो ज्ञानबाट थाहा पाउनु पर्छ कि यी ब्रह्माण्डहरू अल्लाहको अस्तित्वको कारणले अस्तित्वमा छन्, व्यवस्थाको शासन गर्ने उहाँ नै हुनुहुन्छ, उहाँ बादलको पछाडि हुनुहुन्छ। बाँझो जमिनमा सहज यात्रा प्रदान गर्नुहुन्छ, ढुङ्गाका कीराहरूलाई आहार दिनुहुन्छ, आफ्ना सेवकहरूलाई हरेक कठिनाइमा सहयोग गर्नुहुन्छ, उहाँ ब्रह्माण्डको स्वामी हुनुहुन्छ, उहाँ एकमात्र हुनुहुन्छ, उहाँको ज्ञान प्रत्येक कुनामा अवस्थित छ। ब्रह्माण्ड। उहाँ सबै ज्ञानको शिर हुनुहुन्छ र हे मानव! तपाईको ज्ञानले तपाईलाई सम्पूर्ण ब्रह्माण्डमा अल्लाहको मार्ग देखाउँदछ। 'अल्लाजी खालक' को अर्थ यो हो कि जब तिम्रो आँखाले पृथ्वीको धनलाई देख्छ, तिमीलाई भगवानको आशीर्वाद र आशीर्वादको कल्पना हुनुपर्छ, जो उहाँका सबै सृष्टिहरूमा बरसिएको छ। यसको फलले कर्मको मीनाले सम्पूर्ण भूमिको तिर्खा मेटाउँछ। आकाशको उचाइ हेर्दा मलिकी र समावतको सुन्दरता र रिफातको बाटो देख्नुपर्छ । ढाकिएको पहाड हेर्दा खन्ने मिहिनेत र सुन्दर बाली, खसेको आशीर्वाद, बगिरहेको खोला र फुल्ने खेतहरू देख्दा(Exhibitor)को याद आउँछ ।

यदि तपाईंले गर्नुभयो भने, तपाईंले भगवानको प्राकृतिक आशीर्वादको साथसाथै उहाँका सेवकहरूबाट राख्नुभएको माया र स्नेहलाई पनि सम्झनुहुनेछ। यदि तपाईंको आँखा यसको कुनै पनि विवरणहरूमा पर्यो भने, तपाईंले त्यो चीजलाई कुनै न कुनै प्रकारको प्रदर्शनीको रूपमा देख्न सक्नुहुन्छ।

मुबारकाको पहिलो श्लोकको प्रकाशमा इस्लामको ज्ञान र वस्तुपरक ज्ञानको अवधारणा अन्तर्गत हामीले अहिलेसम्म छलफल गरेका कुराहरूबाट यो निष्कर्ष निस्कन्छ कि जबसम्म वस्तुनिष्ठ ज्ञान नबुझ्ने हो, तबसम्म कुनै पनि ज्ञान सही हो वा होइन भन्ने कुरामा कुनै शंका छैन। यस संसारमा कुनै निश्चित निर्णय दिन सकिँदैन न त कुनै अनुमान गर्न सकिन्छ, त्यसैले वस्तुगत ज्ञानले मात्र निर्धारण गर्छ कि कुनै पनि ज्ञान दीनी हो कि लादीन।

3. निसाबे इल्म

यहाँ निसब शब्दको सामान्य अर्थमा पाठ्यक्रम (Syllabus) वा पठनपाठन (Course of Reading) आदि भन्ने शब्द प्रयोग भएको छैन तर यहाँ निसाब शब्दको स्वेच्छाचारी अर्थमा प्रयोग भइरहेको छ ।

ब्रह्माण्डको प्रत्येक पक्ष सृष्टिको सुरुदेखि नै सर्वशक्तिमान ईश्वरसँग सम्बन्धित छ किनभने उहाँ प्रत्येक पक्षको सृष्टिकर्ता र मालिक हुनुहुन्छ, त्यसैले हाम्रो ज्ञान पनि प्रत्येक पक्षसँग सम्बन्धित हुनुपर्छ। यो भूमि र आकाश, यो चन्द्र र सूर्य, यी तारा र तारा, यो महासागरको विशालता, यो नदीको बहाव, यो सुखको वैभव, यो धनको वैभव, कुमारीहरूको वैभव, कोपिलाको फूल, यो शम्सोको वैभव। कम्मर, यी हजारौं हजारौं।आकाशको सुन्दरता, गर्मीको रंग, आँधी, सम्पूर्ण ब्रह्माण्डको सुन्दरता, सबै कुरा सृष्टि हो र यो विशाल विकासको सृष्टिकर्ता मात्र ईश्वरको सृष्टि हो। न त कोही उहाँको कोही साझेदार छैन र उहाँको साझेदार कोही छैन, उहाँ एकान्त र एक्लो हुनुहुन्छ। अब प्रश्न उठ्छ कि दैवी आशीर्वाद र दैवी आशीर्वाद प्राप्त गर्नका लागि व्यक्तिले कुन ज्ञान प्राप्त गर्नुपर्छ?

अल्लाजी खलखाको इत्लाक र उमुमियतमा निसाबको ज्ञानको उल्लेख छ। यो स्पष्ट रूपमा संकेत गरिएको छ कि अल्लाह सर्वशक्तिमानले सृष्टि गर्नुभएको प्रत्येक प्राणीको ज्ञान आफ्नो प्रभुको नाममा प्राप्त गर्नुहोस्।

प्रत्येक विवरण निसाबे इल्म हो

सर्वशक्तिमान् अल्लाहद्वारा सृष्टि गरिएको वा सृष्टिकर्ताको प्रकृति बाहेक ब्रह्माण्डमा जे पनि छ, त्यो हाम्रो ज्ञानको दायरा भित्र आउँछ। यदि कुनै व्यक्तिले यस कुरआ-आरजीको बारेमा ज्ञान प्राप्त गर्छ भने, त्यसलाई अरजियतको नाम दिइनेछ र पृथ्वी भित्र यसको सतहमा देखिने सम्पूर्ण ताग्युरात, सबै मदीनियत र यसको वासलहरूमाथि बहस हुनेछ। यदि नफसले मानिसको भित्री अवस्था, कैफियत, शुरो लाशुरको उच्चारण र चेतन प्रक्रियालाई छोयो भने यो ज्ञानलाई इल्मा नफसियत भनिन्छ। यदि कसैले पदार्थ र यसको भौतिक घटनामा गति आदिको ज्ञान प्राप्त गर्यो भने त्यो प्रकृतिको ज्ञान हुनेछ।

यदि मनुष्यको यथार्थ तथ्य र अवधारणामा आधारित छ भने मानवको यथार्थ तर्कको आधारमा र ब्रह्माण्डको सार यथार्थ हो र मानवका कर्महरू मनसबमा आधारित छन् भने त्यो ज्ञानलाई दर्शन भनिन्छ। ब्रह्माण्डमा रहेका विभिन्न पदार्थहरूको रसायनिक युक्तिलाई जाँचे भने यो ज्ञान रसायन विज्ञान हुनेछ। यदि कसैले तिनीहरूको जीवनको जैविक पक्षहरू जाँच्छ र अवलोकन गरिएको जैविक घटनाहरूको अध्ययन गर्छ भने, यो ज्ञानलाई जीवविज्ञान भनिन्छ। यसरी दुई पाइला अघि बढे त्यहाँ ज्ञानको विस्तृत सूची छ जसले मानव जातिलाई ब्रह्माण्डको कुनै न कुनै पक्षको बारेमा गहिरो चिन्तित हुन निम्तो दिन्छ र ज्ञानको नयाँ संसार भर्छ। समग्रमा भन्न सकिन्छ कि ईश्वरको सृष्टिको अंश हो, प्रत्येक चीज ज्ञानको निसाबमा समावेश छ, अर्थात्, सृष्टिकर्ताको प्रत्येक सृष्टि निसाब ज्ञान हो।

गलतफहमीको स्रोत

अहिलेसम्मको छलफलको निष्कर्ष यो हो कि इस्लामले निसाबको ज्ञान कुरान मजीद, तफसीर, अहदीस, तसवुफ आदिमा मात्र सीमित गरेको छैन तर इस्लामले वैज्ञानिक ज्ञान र यसको अहदको नवीनतम प्रविधि पनि समावेश गरेको छ। 'अलक' शब्दको प्रयोग पनि वैज्ञानिक ज्ञानको निसाबमा समावेश भएको तर्क हो। 'अलक' को अर्थ जमेको रगतको लागि पनि प्रयोग गरिन्छ। यो एक सावधानी सिद्धान्त हो जसको व्यावहारिक विकास संग गहिरो सम्बन्ध छ। के प्रकट र बहस गरिएको थियो कि इस्लाम को ज्ञान को अवधारणा मा निसाबको कुनै सीमा छैन।

कुरान मजीद र अन्य विज्ञानहरू बीचको भिन्नता

कुरान माजिद सबै ज्ञानको स्रोत हो तर एउटा आधारभूत कुरालाई ध्यानमा राख्नुपर्छ कि कुरान र अन्य कुतुबहरू बीचको भिन्नता छ। अन्य विज्ञानहरूमा सबै कुतुबहरूमा, तिनीहरूको अस्तित्वको आधारमा बहसहरू आयोजित हुन्छन् र एउटा अनुशासनको पुस्तक अर्को अनुशासनको बारेमा मौन देखिन्छ, तर पवित्र कुरान सबै विज्ञानहरूको खजाना र महासागर हो। अर्कोतर्फ, सबै विज्ञानको हैसियत जुज्ची छ, जबकि कुरान माजिदको ज्ञान अव्यापक र शुद्ध छ, र सबै विज्ञानको मसादिरोलाई मखाजको दर्जा छ।

एक हास्यास्पद वास्तविकता

कुरान मजीदको ज्ञान नाजरियत स्थितिको रूपमा तहरीरी सुरामा समावेश गरिएको छ। कुनै पनि सिद्धान्तलाई (Theory) परीक्षण गर्न र प्रभावकारी बनाउन प्रयोगशालामा राखिन्छ। कुरानिक ज्ञानको स्रोत पैगम्बर अकरमको जाते अकदस हो। पवित्र कुरान पैगम्बर को व्यावहारिक रूप मा हाम्रो सामु आएको छ। कुरानको ज्ञान पवित्र भएकोले सेरातुर्सूललाई पनि पवित्र मानिन्छ किनभने कुनै पनि पवित्र वस्तुले पवित्र भएको दाबी गर्न सक्दैन।

४. परिणाम ज्ञान

सुरा अल-अलकको तेस्रो श्लोकमा ज्ञानको सन्दर्भमा भनिएको छ कि जब व्यक्तिले ज्ञान प्राप्त गर्छ, तब उसको व्यक्तित्व र कर्ममा पनि यसको प्रभाव देखिन्छ। यी प्रभावहरूलाई नतीजाए इल्म भनिन्छ वा हुसुले इल्म पछि मानवमा कस्तो प्रभावको अपेक्षा गर्नुपर्छ। निर्देशनहरू निम्नानुसार छन्:

पढ्नुहोस् र तपाईंको भगवान महान हुनुहुन्छ

(अल अलक, ९६:३)

إِقْرَءْ وَرَبُّكَ الْعَكْرَمُ।

(आरोप ३:९७)

हरेक आशिषको महिमा र हरेक महानताको उचाइ समयको अन्त्यमा समाप्त हुन्छ। उहाँको न कुनै प्रारम्भ छ, न कुनै अन्त्य छ, उहाँ शाश्वत र शाश्वतको पनि मालिक हुनुहुन्छ, उहाँ सदैव हुनुहुन्थ्यो र सधैं रहनु हुन्छ। उहाँ सर्वोच्च र सबैभन्दा उच्च हुनुहुन्छ। ब्रह्माण्डको हरेक तन्तुमा उहाँको ज्योति देखिन्छ। सबै सृष्टिहरू, सजीव र निर्जीव, उहाँको आदेशमा आज्ञाकारी छन्। पवित्र धर्मशास्त्रमा अदृश्य व्यक्तिलाई प्रकट गर्न सकिने सबैभन्दा ठूलो सत्य

घमण्ड, बुद्ध्यौली र अहंकार दिवंगत भगवानको विशेषता मात्र हो, मानव तन्दुरुस्त मात्रै हो भनी सचेत गराइन्छ । ज्ञानले मानिसलाई उहाँको आशीर्वाद र आशीर्वादको पाठ पनि सिकाउँछ, उसलाई अल्लाहको उपासना गर्ने कला सिकाउँछ, र उहाँको महिमा चिन्न सक्ने सीप दिन्छ। जब मानिसले आफ्नो सम्पूर्ण मनलाई ज्ञानको प्रकाशले उज्यालो पार्छ, तब स्वाभाविक परिणाम यो हुन्छ कि उसको गर्दन भगवान बाहेक अरु कसैको अगाडि झुक्दैन, भगवानको डर बाहेक सबै डर उसको हृदयबाट निस्कन्छ। समयका याजिदीहरूलाई आँखामा हेरेर चुनौती दिने साहस उहाँमा छ। उसले कुनै फारोको लागि खाना ल्याउँदैन न त राहतको लागि कुनै फारोकहाँ हात फैलाउँछ। उसले अल्लाह र उनका पैगम्बर मुअज्जमको अनुयायी बन्ने अनुमति मात्र पाउँछ। ईश्वरको महानता र महिमाको स्वीकृति र आफ्नो मर्यादा र कमजोरीको बारेमा जागरूकताले व्यक्तित्वमा निम्न प्रभाव पार्छ:

तिमी न संसारको लागि न आकाशको लागि,

जहाँ तिम्रो लागि हो, तिमी जहाँको लागि होइन ।

एहसासे इज्जो इन्किसार

जब हाँगाहरू इज्ने नमु प्राप्त गर्छन् र समरबार हुन्छन् तब तिनीहरू बरागाहे खुदावन्दीमा झुक्छन्। अल्लाह रब्बुल इज्जतको दरबारमा यसको पूजा गरिन्छ, तर यदि यो हाँगा झुक्नुको सट्टा कठोर भयो भने, यो भाँचिन्छ, किनभने घमण्ड र घमण्ड अल्लाहको मन नपर्ने कार्य हो। यसरी जब मानिस ज्ञानको मार्गमा निस्कन्छ तब प्रकृतिका रहस्यहरू उसको लागि बाधा हुन थाल्छन्। उहाँ इज्जो इन्किसारको प्याकर बन्नुहुन्छ र उहाँको ओठमा कालिमाते तशाकुरो इम्तिनान छ।

तर अफवाहहरू प्रार्थना बन्छन्। रब्बे आरजी सम्वतको जललो जब्रतको पानीमा डुब्छन् । शास्त्रमा सर्वोत्कृष्ट उहाँ नै हुनुहुन्छ, हरेक प्रशंसा उहाँकै लागि हो, सबै नराम्रा कुराहरू पनि उहाँकै ढोकामा झुकिएका छन् भनी स्वीकार गर्नुहुन्छ। तर यस अनुभूतिको विपरित यदि कुनै व्यक्तिमा ज्ञानको परिणाम यस्तो हुन्छ कि उसमा आफ्नो घमण्डको भावना जागृत हुन्छ भने उसले मिन जानिबल्लाहको सट्टा सांसारिक सफलता र रानीहरूलाई आफ्नो मान्न थाल्छ भने सम्राटको मान्यता प्राप्त हुन्छ । उसको मिहिनेत र जिद्दी संघर्ष, जब उसले नतिजा बुझ्न थाल्छ र गुरुको घमण्डले गर्दन कठोर हुन्छ, तब त्यो साँचो अर्थमा साहिब इल्म हुँदैन, बरु अज्ञानताको परम गहिराइको स्रोत बन्न थाल्छ । ।

मुबारका पदमा ध्यान दिएर यो तथ्य प्रस्ट हुन्छ कि अल्लाह रब्बुल इज्जतले इक्रा शब्द दोहोर्याउनुभएको छ र यस शब्दबाट उहाँले आफ्नो महिमा व्यक्त गर्नुभएको छ, त्यसैले ज्ञानको फलस्वरूप ईश्वरको महिमाको पहिचान आवश्यक छ। यदि ज्ञानले व्यक्तिको व्यक्तित्वमा यस्तो छाप स्थापित गर्न सक्दैन कि ऊ (मानिस) सबै इज्जत, अनगिन्ती ध्यानको धनी हो, ऊ भ्रातृत्व हो, नातिनातिनो हो र खरानी जस्तै पिटिएको छ र सबै महानता, महिमा, कुलीनता, वृद्ध। उमेर र चिहानको सजावट मात्र हो र यदि खाली ब्रह्माण्ड मात्र छ भने त्यो ज्ञान ज्ञान होइन त्रुटि र अज्ञानताको पोत हो।

एहसास बारात्रीको अन्त्य

ज्ञानले मानिस भित्रको आराधनाको भावनालाई उजागर गर्छ, इज्जो इन्किसारको पानीले नराम्रो नजरलाई धोइदिन्छ, व्यक्ति भित्रको घमण्ड र अहंकारको भावनालाई छनोट गरी हटाउँछ। एहसास वरातरी यस्तो मानसिक रोग हो जसको उपचार लगभग असम्भव छ। मनमा भगवान बन्ने सपना यो अहंकारी रोगको गर्भबाट जन्मिएको छ, नम्रता र नम्रताको हरेक बाटो यो अहंकारको भावनाको छलपूर्ण छलबाट गुज्रन्छ। यो रोगलाई नियन्त्रण गर्ने एकमात्र माध्यम ज्ञान हो। जसका कारण मानिसले भावना राख्ने हिम्मत गुमाउछ र ऐतिडाल र तवाजुनको हेम छोड्दैन । यदि कुनै व्यक्तिले ज्ञान प्राप्त गरेपछि सबै कुरा सिके, ज्ञानको अभ्यास पूरा भयो र पूर्ण विद्वान बनेको सोच्न थाल्छ भने त्यो उसको ठूलो भूल हो। उनी ज्ञानको गहिराइमा पनि पुगेका छैनन् तर अज्ञानको गहिराइमा यात्रा गरिरहेका छन्।

इजहारे लैलमी ज्ञानको पहिचान हो

अर्बाबे इल्मो डानिश भन्छन्, "आफूलाई बुद्धिमान् ठान्ने मूर्खबाट सावधान रहनुहोस्।" तहसील ज्ञानको कार्यान्वयन कहिल्यै पूर्ण हुँदैन, मानिस जीवनभर ज्ञानको विद्यार्थी रहन्छ, ज्ञानको पूर्ण शिक्षाको कल्पना पनि गाह्रो हुन्छ। यथार्थ यो हो कि ज्ञान बढ्दै जाँदा मानव हृदयमा अज्ञानताको भावना पनि प्रबुद्ध हुँदै जान्छ। जति मानिससँग ज्ञानको धन हुन्छ, उति नै ज्ञानको अभावमा जान्दछन् कि ज्ञान चाहनाको सागर हो, मैले यो सागरबाट एक थोपा पनि लिएको छैन। जब मानिसको ज्ञान चरम सीमामा पुग्छ, तब वास्तविकता उसलाई गाह्रो हुन्छ कि यदि उसको अहिले सबै ज्ञान खाली छ, अल्लाह सबै ज्ञानको स्रोत हुनुहुन्छ।

सय्यदना सिद्दिकी अकबर र इल्मको प्रशंसा

ज्ञानले मानिसमा यो चेतना सिर्जना गर्छ कि उसलाई केही थाहा छैन। ज्ञानको सागरबाट इज्जो इन्किसारका मुहानहरू निस्किए। सय्यदना हजरत अबूवकार सिद्दिकीले ज्ञानको प्रशंसा गर्दै भने:

इल्म जान्न नसक्नेको नाम हो। तहसील ज्ञानको स्तरमा व्यक्ति जति उच्च हुन्छ, उति नै उसको स्वभावको बारेमा तथ्यहरू प्रकट हुन्छन्। जु-जुको सत्यताहरू पर्दाफास हुन्छन् र ती कपडाहरू उहाँमा प्रकट हुन्छन् तुं- तुं त्यसमा इज्जो इन्किसार को अस्वीकारका गुणहरू उजागर हुन्छन् र उसले आफूलाई अलिकति हारेको रूपमा कल्पना गर्न थाल्छ। यहाँ यो कुरा प्रष्ट पार्नु जरुरी छ कि इज्जो इन्किसारीको यो भनाइलाई इन्फेरियरिटी कम्प्लेक्सको(Inferiority Complex) संकेत मान्न सकिँदैन, किनकि यो भनाइ धेरै पाएपछि रबबुल इज्जतको अगाडि बनाइएको हो त्यसैले यसमा कुनै प्रश्न नै छैन । कुनै पनि चेतनाको कमी।

एक क्षण सोच्नुहोस्

चारवटा किताब पढ्ने मानिस भगवानको सिंहासनमा बस्छ भन्ने हाम्रो ज्ञान हो। ऊ घमण्ड र घमण्डको प्याकर बन्छ, क्रोधले आँखाबाट आँसु बगाउँछ। यो कुरामा उनीभन्दा ठूलो विद्वान कोही छैन भन्ने भ्रममा उनी फसेका छन् । उहाँ सबैभन्दा ठूलो मुकरार र सबैभन्दा ठूलो मुहकिक, सबैभन्दा ठूलो आलिम र सबैभन्दा ठूलो मुफ्ती पनि हुनुहुन्छ, उहाँ सबैभन्दा ठूलो राक्षस पनि हुनुहुन्छ । र सबैभन्दा ठूलो मुजताहिद पनि त्यही हो। यो यस्तो भयानक कीरा हो जसले मानिसको दिमागमा बुलबुले बनाउँछ र जब यो दिमागमा प्रवेश गर्छ, मानिसको सबै मानसिक शक्तिहरू कमजोर हुन्छन्। "फुक कल धि इलम अलीम है" यानी इल्म वाला माथि अर्को इल्म वाला छ, भन्ने कुरा उसले बिर्सन्छ।

मर्तबए इल्मे नुबुव्वत

सिद्ध ज्ञानको मानव दाबी बेतुका छ। ज्ञान एउटा सागर हो जसको कुनै किनार छैन। इल्म इक्तिसाबी (ज्ञान कमाउने) पनि हो र अताई (परमेश्वरले उपहार पाएको) अल्लाह रब्बुल इज्जत पनि उहाँका दूतहरू र पैगम्बरहरूलाई उहाँको प्राकृतिक पूर्णताको साथ ज्ञानको प्रकाश दिन्छ। हुजूर खात्मी मरताबवत महबुबे रब्बे दो जहाँ है, अल्लाहका अन्तिम दूत र ब्रह्माण्डको जराह हुनुहुन्छ। ब्रह्माण्डका प्रभुले आफ्ना प्रियजनलाई कस्तो उलूमको आशीर्वाद दिनुभएको छ र हामीलाई कति आशीर्वाद दिनुभएको छ, यो हाम्रो समझभन्दा बाहिर छ।

सबै कुरा दिएका छन भगवानले उनलाई ,

सबै कुरा खैरुल बशरको हातमा छ

अघि नै भनिएको छ, हरेक विद्वानभन्दा माथि एक विद्वान हुन्छ। यहाँ यो कुरा ध्यानमा राख्नु पर्छ कि जहाँ सबै ज्ञानको अन्त्य हुन्छ, त्यही स्थानबाट पैगम्बरको ज्ञान सुरु हुन्छ। मर्तबए इल्मे नुबुव्वत सम्पूर्ण ब्रह्माण्डको मर्तबए इल्मबाट बाट अर्फा हो। यसको माथि, त्यहाँ एक ईश्वरत्व छ जुन मानिसको दिमागमा कल्पना गर्न असम्भव छ। हुजुर की हयाते मुकद्दसाको मुतलाले हामीलाई बताउँछ कि तपाई तिमीलाई धेरै ज्ञान थियो तर तिम्रो उदाहरणबाट इज्जो इन्किसरीको पाठ पनि पाइन्छ।

हुजूर रहमते आलम ओमको बहिरा ज्ञानको एक थोपा पनि भगवानको कुनै पनि रचनाले प्रतिस्पर्धा गर्न सक्दैन। इर्शाद खुदाबन्दी हुन्:

र, तिमीलाई धेरै कम ज्ञान दिइएको छ।

(बानी इजरायल, १७:८५)

ज्ञानको सम्पूर्ण विस्तार पैगम्बर मोहम्मदको उपस्थितिमा पवित्र स्थानको अंश हो; ज्ञानको जन्म पैगम्बर मोहम्मदको पवित्र धागोबाट भएको हो। तपाईंले त्यो भन्नुभयो

म ज्ञानको सहर हुँ र अली यसको द्वार हो।

(मुस्तदरक हाकिम, ३:१२४)

अर्को अवसरमा उहाँले भन्नुभयो:

म ज्ञानको घर हुँ र अली यसको ढोका हो।

(जामिथ अत-तिर्मीजी, अब्बाबुल मनाकिब, २:२१४)

छानिएका पुस्तकहरूमध्ये सर चश्मे इल्मो इरफान उत्कृष्ट थिए। व्यासपिठमा उभिएर ब्रह्माण्डको सुरुदेखि अन्त्यसम्मको यथार्थ अवस्थाको वर्णन गर्ने, हरेक पङ्क्तिको प्रत्येक प्रश्नको उत्तर दिने, मुकुटधारीको मात्र विशेषता हो। त्यो सर्वशक्तिमान ईश्वरले, हामीलाई दासहरूलाई प्रोत्साहन दिन, हामीलाई विचार र अन्तरदृष्टिको पाठ दिन र ज्ञानको नतिजा बुझाउनको लागि, आफ्ना दासहरूलाई, आफ्ना अन्य चेलाहरूलाई र आफ्ना साथी मुकाद्दससँग आशीर्वाद पाएकाहरूलाई भन्नुभयो, कि तिम्रो सांसारिक युगमा तिमी म भन्दा राम्रो जान्दछौ। तिम्रो बलिदान माथि पैगम्बर तवाजोआ र इन्किसरीमा तिम्रो अगाडि इज्जो इन्किसरीको फूल फुल्ने गर्दथ्यो । तिम्रो हरेक कर्म पूजाको अभिव्यक्ति थियो। प्रयोग हुने हरेक शब्द भगवानको मनमा तस्क्कुरो परीक्षाको प्रतीक बन्न पुग्यो, त्यसोभए सामान्य जनताको मात्र नभई सम्पूर्ण ब्रह्माण्डको वास्तविकता के रह्यो । आजको मानिस आफूसँग भएको ज्ञानमा गर्व गर्छ, कुन ज्ञानले उसको भौहें उचाल्छ र आफ्नो विशाल, अति विशाल ज्ञानको आधारमा ऊ दु:ख र घमण्डको पोखरी बन्न पुग्छ। तसर्थ ज्ञानको फलस्वरूप मानिसको जीवनमा इज्जो इन्किसरी र हृदयमा रिक्त भएको अनुभूति देखिनुपर्छ ।

झुक्नु महानताको चिन्ह हो

जब मानिसले बारम्बार ईश्वरबाट ज्ञान प्राप्त गर्छ, तब उ शुद्ध प्रेमको जलमा डुबेको हुन्छ। उसको बङ्गारा उसको मालिकको अगाडि झुक्छ र उसले प्रणाम गरेर आफ्नो पूजा व्यक्त गर्दछ। ज्ञान र आराधनाको बीचमा ती आज्ञाहरू जवान मानिसमा आइपुग्यो र उसको घाँटी कठोर भयो भने त्यो दैत्य पुरुष हुन्छ, किनकि झुक्नु महानताको लक्षण हो। जब एक व्यक्ति आफ्नो ईश्वरको अगाडि झुक्छ, तब सर्वशक्तिमान ईश्वरले उसलाई सम्मान र महिमा प्रदान गर्नुहुन्छ। मख्लुको भगवान ज्ञानको तिर्खा मेटाउनको लागि हर सम्भव तरिकामा उहाँकहाँ आउँछन्। मानिसले आफूलाई अपमानित गर्दै ज्ञानको तिर्खा बढाइरहन्छ र अल्लाह सर्वशक्तिमानले उसलाई उच्च गरिरहन्छ।

हकीमुल उन्नत अल्लामा इकबाल भनेका थिए कि:

यदि तपाईं चाहनुहुन्छ भने आफ्नो व्यक्तित्व मेटाउनुहोस्

कि दाना धुलो संग मिसिन्छ र फूल फुल्छ।

ज्ञानको नतिजा तवाजोआ, इन्किसरी, इज्ज र इझारे लैल्मीको व्यक्तित्वमा निर्भर हुन्छ भन्ने खुलासाको बहस थियो । इज्जो इन्किसारीको माया र स्नेहको अनुभूतिले तस्क्कुरको आँखाबाट आँसु झर्छ। ज्ञान र अभिमानको सीधा सम्बन्ध छैन। ज्ञान घमण्डले भरिएको हृदयमा बस्न सक्दैन। जहाँ घमण्ड र घमण्डको एक अंश पनि हुन्छ, ज्ञान त्यहाँबाट टाढा जान्छ। यसको विपरीत, ज्ञानले जहाँ आनन्द र आनन्द पाउँछ त्यहाँ बस्न मन पराउँछ। त्यहाँ उसले शान्ति र शान्ति पाउँछ।

५. प्रशिक्षण विधिहरू

ज्ञानको माध्यम यसको दायराको हिसाबले ठूलो बहस हो र यसको प्रत्येक पक्षमा धेरै लेख्न सकिन्छ। इस्लामको अवधारणालाई सुरह अलकको प्रकाशमा व्याख्या गरिएको हुनाले, हामी हाम्रो छलफललाई सुरा अलकको विषयवस्तुमा मात्र सीमित गर्नेछौं। इरशादे बारी ताला हो:

जसले कलमबाट (पढ्ने र लेख्ने

) ज्ञान सिकाउनुभयो।

(अल अलक, ९६:४)

الذِي عَلَم بِالقلم

३:९६العل)

कलमको टुप्पोबाट ज्ञानको ज्योति निस्कन्छ। ज्ञानको मार्गमा कलमसँगै हौसलाले माइलको हैसियत राख्छ। यद्यपि हुसुले ज्ञानका अन्य धेरै स्रोतहरू छन्, तर अल्लाह रब्बुल इज्जतले ती स्रोतहरू यहाँ व्याख्या गरेका छैनन्।

बरु यो प्रकाशको यात्रा कुन माध्यमबाट सुरु भयो, अर्थात् ज्ञान सृष्टिको मुख्य र भरपर्दो माध्यम भएको कलमको वर्णन गर्नुभएको छ । तसर्थ, ज्ञानका सबै मार्ग र मार्गहरूलाई कलम तर्फ औंल्याइएको छ र विभिन्न तरिकाले प्रतिनिधित्व गरिएको छ। कलमको भनाइले ज्ञानको अन्य पक्षलाई नकार्न सक्दैन, तर पनि कलमको महत्त्वको बुझाइ हुन्छ, कुन सन्दर्भमा कलमले ज्ञानको आवागमनमा अद्भुत सेवा गर्छ, कस्ता उदाहरणहरू छन् । प्रदर्शन गर्न सक्छ .. अन्य स्रोतबाट प्राप्त ज्ञानलाई संरक्षण गरी भावी पुस्तामा हस्तान्तरण गर्ने यो कलम पनि उत्कृष्ट माध्यम हो, त्यसैले यस ज्ञानको उल्लेख गर्दा पनि फाइदा हुँदैन । जनतालाई ज्ञानको भ्रममा पार्नेहरु जैंल परेका छन् ।

(१) हवासे खम्सा जाहिरी

कुववते लमिसा, बसिरा, समिक्षा, जायका र शम्मा अर्थात् मानिसले छोएर, देखेर, सुनेर, चाखेर र गन्धले ज्ञान प्राप्त गर्छ। कठोर ज्ञानको प्रकाशमा यी न्यायाधीशहरूको सत्यतालाई अस्वीकार गर्न सम्भव छैन। यी पाँच पवित्र ज्ञान हुन् जसको कारणले मानिसले संसारको सतहमा आफ्नो दुष्ट कर्मद्वारा अपराध गर्दछ। यी पक्षहरू भौतिक र भौतिक संसारको वास्तविकताको मात्र धारणामा सीमित छन्। यसबाट रोगको कच्चा पदार्थ प्राप्त हुन्छ। तिनीहरूको दायराभन्दा बाहिर जे पनि छ, तिनीहरूको सबै इन्द्रियहरू मिलेर पनि पत्ता लगाउन सकिँदैन। यस बाहेक यिनीहरू वासना, खराब आचरण र खराब निर्णयबाट रहित हुन्छन्, त्यसैले उनीहरूलाई कुनै कुरामा दोष दिन सकिँदैन।

(२) अकाल र हासे खम्सा बातिनी

स्पष्ट रूपमा, खम्साको इद्राकलाई विश्वास गर्ने बुद्धि दिइएको छ। तर, दृश्यरूपबाट प्राप्त दुष्ट पुसलाई बुद्धिले मात्र निश्चित र सुरक्षित रूपमा ज्ञानको दर्जा दिन्छ। त्यहाँ पाँच गोषहरू वा बुद्धिका भागहरू छन् जसलाई हवासे खम्सा बटिनी भनिन्छ र ती दर्ता जैंलहरू हुन्:

(1) भाग मुश्तारिक

(२) भाग वहिमा

(३) खयाल साझा गर्नुहोस्

(4) हिस मुत्सररिफा

(5) हाये हाफिजा

यी सबै भागहरूमा, बहमी नज्मो जब्त र अफहामो तफहीम उदाहरणहरू हुन्। यो हो कि यी पाँच बौद्धिक शृंखलाका बलियो कडीहरू हुन् जसले हवासे खम्सा जाहिरीबाट प्राप्त इद्रकलाई बलियो रूपमा प्रस्तुत गर्दछ, अर्थात्, तिनीहरूले ज्ञान (संकल्पना) लाई हवासे खम्सा बातिनी इद्राक (अनुभूति) को रूप दिन्छ। यी तथ्यहरूको प्रकाशमा, हवासे खम्सा जाहिरी बुद्धिमा निर्भर छ र बुद्धि पनि हवासे खम्सा जाहिरीमा निर्भर छ भन्ने निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ। यो त सवारीका दुई पाङ्ग्रे एक अर्कामा भर परेको जस्तै हो । एउटै पांग्रा पनि हराएमा इल्मो अगाही र शुरको यात्रा जारी राख्न सकिँदैन ।

(३) एक्स्टेसी (विज्दान)

यस ब्रह्माण्डमा धेरै यथार्थ र ज्ञानहरू छन् जुन स्पष्ट देखिने छन् र बुद्धिमा तर्कको कारण आउँदैनन्। अल्लाह रब्बुल

सम्मानले मानिसलाई ज्ञानको माध्यमको रूपमा अर्को जोडी चश्मा पनि दिएको छ जसलाई बुद्धि भनिन्छ। बुद्धि भनेको ज्ञानको यस्तो मौखिक स्रोत हो जसको माध्यमबाट व्यक्तिले भविष्यमा हुने घटनाहरू देख्न सक्छ। बसिरातको चश्मा र अध्यात्मको चश्माले बुद्धिको ढोका खोल्छ। बुद्धिको दायरा आत्मा र भौतिक संसारमा पनि फैलिएको छ। विजदानका पनि पाँच गोशाहरू छन् जसलाई लताइफ खम्सा भनिन्छ, अर्थात्:

(१) लतिफाय क्लब

(२) लतीफा रुह

(३) लतिफाय सर

(4) लतिफाय खफी

(५) लतिफाह इख्फा

बुद्धिको खातिर, नफसका विभिन्न विशेषाधिकार र शक्तिहरूद्वारा शारीरिक हिजाब हटाउनु पर्छ, मानौं कि नफ्सले संसारको बुद्धिलाई उच्च पार्छ र यसले गर्दा मानव हृदयको आँखा अन्धो हुन्छ र पर्दा उठ्न थाल्छ। वास्तविकताबाट। र काजफको मामलामा, बुद्धि स्थायी न्यायिक ज्ञानको रूपमा मनसा शुहुदमा आउँछ। यो गुण एक सिद्ध पुरुष (कमिल) को संगतबाट प्राप्त हुन्छ, तर मानव बुद्धिको दायरा पनि सीमित छ। Nafsi र Taboi Kainat मात्र। यहाँ पुगेपछि सबै मानवअधिकार र ज्ञान नष्ट हुन्छ ।

(४) वाहिए इलाही

जहाँ मानव ज्ञानको सिमा समाप्त हुन्छ, त्यहाँबाट भगवानको सीमा सुरु हुन्छ। जाहिर होस्, बुद्धि होस् वा ज्ञान होस्, सबै तथ्यहरूको ज्ञान भगवानको उपस्थितिमा मात्र प्राप्त हुन्छ। यो स्रोत ईश्वरीय हो र उहाँका अगमवक्ताहरू र सन्देशवाहकहरूलाई मात्र समर्पित छ। साधारण मानिसले यो ज्ञानबिना भान्साको कल्पना पनि गर्न सक्दैन। यस माध्यमबाट ज्ञानको ज्योति ब्रह्माण्डको शिरमा छायाको रूपमा देखापर्छ। ईश्वरको ढोका पैगम्बर अख्रुज्जमानको साथ सदाको लागि बन्द गरिएको थियो र यो ढोका प्रलयको दिन सम्म कसैको लागि खुल्ने छैन। अब सदाका लागि यही माध्यमबाट सर रहमते आलमको दिव्य तत्वबाट इल्मो इरफानको ज्योति लिइनेछ । तसर्थ, संसारको आँखाबाट लुकेका यस्ता तथ्यहरू, जसलाई मानिसले परापूर्वकालदेखि अनुकरण गर्न खोज्दै आएको छ र जसको मानवीय प्रभाव, तर्क र बुद्धिका कारण विनाश भएको छ, अल्लाह तआलाले ती सबै तथ्यहरूलाई हटाइदिएका छन् । संसारबाट उहाँका अव्यक्त प्रकटीकरणहरूद्वारा र भविष्यवक्ताले भरिएको छ।भगवान जलीलाको कृपाले गर्दा, प्रकृतिले मानवलाई दिनको अन्त्यसम्म ज्ञानको शिर प्रदान गरेको छ, जसमा प्रत्येक ज्ञानको अन्त्य भएको छ। यो सहरे इल्म भनिन्छ किनभने ज्ञानका सबै मार्गहरू यो सहरे इल्मको थलोमा समाप्त हुन्छन्। मानव ज्ञान बिना पूर्णतामा पुग्ने विचार पनि असम्भव छ।

6. हद्दे इल्म वा वुसाते इल्म:- ज्ञानको दायरा (Scope Of Knowledge)

इस्लामको अवधारणा, वस्तुनिष्ठ ज्ञान, निसाब ज्ञान, ज्ञानको माध्यम र ज्ञानको नतिजाको बारेमा इज्मलान बहसपछि सुरा अलकको प्रकाशमा यदि मानिसको मनमा यो प्रश्न उठ्छ कि ईश्वरले मानिसलाई के आधारमा सृष्टि गर्नुभएको हो? बुढापाका, यसले के सिकायो र के ज्ञान दियो? अथवा कुरानले ज्ञानको कुनै सीमा तोकेको छ कि छैन ? त्यसोभए, सुरा अलकको पाँचौं पदमा यी प्रश्नहरूको जवाफ अवस्थित छ। भन्नुभयो:

जसले मानिसलाई (यसबाहेक) नजानेको कुरा सिकायो।

(अल अलक, ९६:५)

कुरानले मानव ज्ञानको लागि कुनै सीमा तोकेको छैन जस्तो देखिन्छ। अल्लाह रब्बुल इज्जतले आफ्ना सेवकहरूलाई धेरै कुराहरू सिकाए जसको बारेमा उनीहरूलाई थाहा थिएन। यसको अर्थ ब्रह्माण्डका सबै समस्या र खतराहरू हुन्। भगवान अलिमो खबिरले मानिसलाई ती खराबीहरू र ती वास्तविकताहरू बारे चेतावनी दिनुभयो जसको बारेमा मानिसलाई केही थाहा थिएन। संसारमा असल आचरण कायम गर्न सकून् भनेर उहाँले मानव मनमा अनगिन्ती आगोका दियो बाल्नु भयो। अल्लाह रब्बुल इज्जतले मानवलाई हरेक पेशाको ज्ञान दिन्छ। उहाँको अपार ज्ञानको वर्षा प्रत्येक मानिसको लागि सामान्य छ, तर प्रत्येक मानवलाई आफ्नो व्यक्तिगत आवश्यकता अनुसार विभिन्न समयमा ईश्वरको आशीर्वाद प्राप्त हुन्छ। दयालु परमात्मालाई कसरी भेट्ने प्रयास गर्छ त्यो मानिसको आफ्नै साहस र प्रयास हो। ज्ञानको सागरमा आफ्नो तिर्खा कति टाढा मेटाउन सकिन्छ? उनले क्षेत्रीय ज्ञानको कुनै सीमा परिभाषित गरेनन्। ज्ञानसागरको विशालता खुदावन्दीको यस भनाइबाट पनि अनुमान गर्न सकिन्छ कि प्रत्येक ज्ञानीभन्दा माथि अर्को ज्ञानी व्यक्ति हुन्छ। ज्ञानको राजमार्गमा मानिसले चाहे जति टाढा जान सक्छ भनी छलफलको अन्त्य गरे । यो ज्ञानको धन महासागरबाट फल्न सक्छ भन्ने तथ्यमा कुनै प्रतिबन्ध लगाइएको थिएन। बाटो अल्लाहको खुलासा र पैगम्बरको खुलासामा कुनै सीमा छैन, त्यसैगरी ज्ञानमा पनि कुनै सीमा छैन।

ज्ञानको पाना ब्रह्माण्डको हरेक पक्षमा फैलिएको छ। जहाँसम्म मानिसले राशी प्राप्त गर्छ, ज्ञानको बाटोमा अगाडि बढ्छ र आफ्नो स्रोतअनुसार आर्जन गरेको ज्ञानको अन्त्यमा पुगेपछि त्यो बिन्दु उसको लागि विस्मयको ठाउँ बन्छ र विस्मयको बिन्दु भनेको मौनता हो । छ। कसैले यो राम्रो भन्यो:

यदि म मौन बसे भने तिमी नै सबथोक हौ

म जे बोलु तिम्रै सुन्दरता नै मेरो प्यारो बन्छ ।